

Ольга Комар

ВІД ІДЕЙ С. РУСОВОЇ ДО ІНТЕРАКТИВНОГО НАВЧАННЯ

Сьогодні в усьому світі відбувається модернізація навчально-виховного процесу. Вона пов'язана із змінами у відношеннях продуктивних сил кожної окремої держави і всього людства зокрема.

Наприкінці ХХ – початку ХХІ століття світ не просто змінюється. Це безповоротний процес, у масштабі якого технологічні та інформаційні зміни відбуваються дуже швидко у часі. По мірі наростання глобалізацій цих процесів та пов'язаного між ними переходу до нових науково-інформаційних технологій відбувається зміна самої парадигми людського процесу. Ось чому сфера освіти, що найбільшою мірою визначає рівень розвитку людини, стає загальнонаціональним пріоритетом все більшої кількості країн світу [2, с. 160].

Провідні вчені нашої держави В. П. Андрущенко, С. О. Довгий, В. О. Зайчик, В. Г. Кремень, В. М. Литвин, вважають що першим загальнодержавним завданням повинно стати утвердження і в громадській думці, і в суспільній практиці справжньої пріоритетності освіти як необхідної умови національного розвитку і національної безпеки. Другим ключовим завданням повинна стати модернізація освіти відповідно до запитів ХХІ століття і вимог української державності [5].

В. Г. Кремень звертає нашу увагу на те, що суспільство стає більш людиноцентриським. Індивідуальний розвиток людини, особистості за таких умов є, з одного боку, основним показником прогресу, а з іншого – головною передумовою подальшого розвитку суспільства. Тому найпріоритетнішими сферами в ХХІ ст. стають наука як сфера, що продукує нові знання, і освіта як сфера, що олюднює знання і насамперед забезпечує індивідуальний розвиток людини. І тільки та країна, яка зможе забезпечити пріоритетний розвиток цих сфер, претендуватиме на гідне місце у світовому співтоваристві, буде конкурентоспроможною. Але завдання полягає у забезпеченні реальної, а не декларативної пріоритетності освіти. Не менш важливо побудувати освіту в контексті вимог і можливостей ХХІ ст., тобто осучаснити й модернізувати всі її складові ланки [2, с. 2].

Завдяки застосуванню освітніх технологій є можливість удосконалити навчальний процес. Так, особистісно орієнтоване навчання добре здійснювати, застосувавши інтерактивні технології навчання. Людина формується в колективі, у прийманні важливих рішень, у толерантності, умінні вислухати і погодитись або не погодитись з думкою іншого, тощо [1, с. 165].

Відповідно до вимог суспільства, у нас в Україні та в усьому світі широко використовують технології, які передбачають «суб'єкт-суб'єктне»

навчання і переважно називають «інтерактивне» навчання.

Сутність інтерактивного навчання полягає в тому, що навчальний процес відбувається за умов постійної, активної взаємодії всіх тих, хто навчається. Це спів-навчання, взаємо-навчання (колективне, групове, навчання у співпраці), де учень і вчитель є рівноправними, рівнозначними суб'єктами навчання.

Розглядаючи інтерактивні технології навчання як інноваційні, необхідно повернутись до історії.

Ім'я Софії Русової привертає до себе увагу педагогів більше ніж у 80 країнах світу. Відома як видатний учений-гуманіст ще на початку ХХ століття, вона створила педагогічну систему, рівної якій немає у світовому досвіді. В ідеях Русової-педагогіки приваблюють глибокий гуманізм виховної і освітньої системи, відсутність будь-якого авторитаризму. Педагогіка С. Русової надзвичайно технологічна і продумана. Вона дозволяє дитині розвиватись у її індивідуальному темпі. У процесі навчання відбувається спілкування, пізнання планування, самопізнання.

У вітчизняній дидактичній науці дослідження проблеми міжособистісного спілкування набуло великого поширення. Вона проголошує співдіяльність і викладача, і студента на всіх етапах процесу навчання і розглядає принцип індивідуального підходу як особистісний аспект навчання.

Такий погляд на сучасне навчання відповідає сучасній європейській концепції, яка розвивалась на ідеях С. Русової про свободу вибору, тобто інтерактивне навчання полягає у створенні такого педагогічного середовища, коли дидактичний матеріал, який обирає вчитель впливає на знання, уміння й навички того, хто навчається. І навпаки, від того, хто навчається залежить вибір викладачем змісту методів і форм навчання.

Таким чином, інтеракція розглядається не тільки як спосіб практичного врахування індивідуальних особливостей студентів, вмінням їх підтримувати «суб'єкт-суб'єктні» зв'язки на заняттях, тобто не тільки як метод навчання, а в більш широкому розумінні – як новий підхід у теорії професійної освіти взагалі і стосовно підготовки вчителів початкової школи зокрема.

Звісно, що опановуючи нові технології навчання, ми вивчаємо досвід педагогів минулого. Тому цікавими для нас є погляди С. Русової стосовно початкового навчання, на що ми звертаємо увагу своїх студентів. Досить цікавими є її рядки про те, що «з Чорного-Кута (Херсонська губернія) подають до «Основи» звістку, що там відкрилася школа і «учить в ній д. Шварц, кандидат прав Київського університету. Він додержував чудового методу і всі захоплюються його наукою...» [6, с. 143].

«Треба задля вчительського діла людей підготовлених. Вчителі окрім звичайної освіти мусять мати знання по хліборобству, знати закони, щоб їх в хазяйстві, і в яких юридичних справах міг би він дати пораду,

допомоги» [6, с. 144].

«...дитина приходить в сад чи захисток не глухого, але сліпого – вона вже багато чого бачила, чула: вона знає, що росте на городі й в саду, хто живе в стайні і в хліву, вона прислухалася й до колискової пісні, що співала їй мати, й до тих казок, що оповідала бабуся; вона придивлялася до тих мисок, що вимальовані селянськими гончарами, й до квіток, що вишивали на сорочках її сестри, вона прислухалася й до тих пісень, що вони співали, прислухалася до тієї музики, що на селі грає. Вона, ця сільська дитина, вносить з собою в сад цілий скарб вражень і від природи і від тієї національної поезії вмілості, що панують навіть в найбільшій сільських оселях у нас на Україні. Ці скарби – то перше розумове, ще несвідоме багатство дитини. Добрий вчитель перш за се мусить використовувати його і на цьому будувати першу шкільну науку [3, с. 147].

У своїх спогадах С. Русова наводить цитати і приклади педагогів-сучасників. Так вона прочитала у Потебні і пропагує те, що «...зادля нормальної діяльності розуму треба давати дітям щось таке, що з одного боку зовсім однакове з їх думками, а з другого провадить їх думки далеко вперед у незнайомі сфери» [6, с. 148].

Пропагує, як в Англії і Германії освіти набувають «новим методом – так званої концентрації, яка з поодиноких наук складає цікаві яскраві концентри, наприклад, життя людей, життя природи – де й реальне, й етичне, й філологічне виховання йдуть укупі, не розірвані. Наука дається не викладами того або другого вчителя, а спільною розумовою дітей і вчителя, аналітичним методом ... і взагалі ці сільські гімназії роблять дуже гарне враження, і учні веселі, моторні, здорові, в найкращих відносинах з учителями. Ці школи мають перед собою велику будучність» [3, с. 152].

«Декролі хоче так поставити й працю, й навчання, щоб вони захоплювали дитину й давали їй радість. Тим то не можна подавляти рухливість дитини, не треба навчати одним словом, а більше фактами, дослідом, вишукуванням; навчання в школі Декролі не йде тільки в класі, а ведеться й в пекарні, й в садку, й в майстерні, на полі, на фабриках, на екскурсіях. Уся наукова праця систематизована по таких саме шаблях – якими йде загальний культурний поступ людськості. Крім того ведуться так звані випадкові лекції – зміст яких дає саме життя. Діти навчаються обертатися з різними інструментами й машинами. їх мова виробляється на самостійних викладах – *conferances des enfants*.

Наприкінці огляду педагогічних новинок звернемо увагу на так звані сільські гімназії, які й в Англії, й в Германії викликають до себе все більше спочуття. Тут єднаються й моральне виховання серед впливу природи й сільсько-господарських робіт й фізичне здоров'я й дуже гарно широко вироблений курс навчання новим методом – т. зван. концентрації, яка з поодиноких наук складає цікаві яскраві концентри, напр. життя людей, життя природи – де й реальне, й етичне й філологічне виховання йдуть

укупі, не розірвані. Наука дається не викладами того або другого вчителя, а спільною розмовою дітей і вчителя, аналітичним методом. Виховання йде без карі й без нагороди. Праця – сільськогосподарська на полі, на сіножаті, по садах й фермах одбувається радісно й виробляє сталу вдачу й звичку до важкої обов'язкової праці. Здоров'я учнів в найкращому становищі, і взагалі ці сільські гімназії роблять дуже гарне враження, і учні веселі, моторні, здорові, в найкращих відносинах з учителями. Ці школи мають перед собою велике майбутнє.

Що до російських реформаторів, – Нечаєва, Фортунатова, Кайданова й др. вони ще мало дали самостійного й тільки починають прикладати принципи європейських педагогів до своїх нових шкіл» [3, с. 152].

Надзвичайно цікавим є її бачення майбутнього нашої країни.

«На яким же ґрунті заснується наша майбутня українська школа, якими принципами має вона керуватися? Мусить вона, як казав Т. Шевченко,

І чужому навчайтесь,
І свого не цурайтесь!

мусить вона увібрати в себе усі поступові погляди закордонних реформаторів, але одночасно будувати свою нову форму на національній ґрунті, відповідаючи на перші потреби краю, на національні вимоги люду. Єднаючи своє й чуже, може вона дати новий тип школи, що відповідатиме найкращим поступовим педагогічним принципам, але разом з цим не розірве живого зв'язку з народним життям, з характерними рисами нашого культурного розвитку й громадського життя.

Наша школа має бути громадською, як були колись наші братські школи. Вона цілком мусить бути демократична щоб то «безсословна» й дешева. Хлопці в ній вчать разом з дівчатами. Вона краще розвинеться не в місті, а по селах та хуторах де вона має готувати культурних господарів, бо сільське господарство – то наша споконвічна справа. Але при сучасному поділу селянської землі на дрібні клаптики треба високо підняти науку господарську, щоб з якоїсь ризи землі вибрати усе можливе. Тим-то пророзвідництво мусить панувати в майбутній школі на Україні. Разом з господарством в школі учні повинні знайомитися хоч взагалі з технікою тієї фабричної продукції, що більш за все існує на Україні – цукор, пиво, спирт, залізо й т. ін., а це теж дуже тісно зв'язане з природознавством. Поруч з цим мусить йти історично філологічне навчання й естетичний розвиток [3, с. 152].

Обов'язково звернімо нашу увагу щодо поглядів С. Русової на професійну підготовку майбутніх вчителів.

«Педагоги, які-б вели українську школу, мусять бути зв'язані однією ідеєю й захоплені однією натхненною метою скласти першу, найкращу у нас школу, яка-б сприяла розвитку кращих сторін національної душі, переробляла-б на добро поодинокі злі риси й утворювала-б справді високо

піднесену моральну атмосферу. Навчання спочатку краще од усього ведеться, коли наука не розірвана на невеличкі клаптики по руках різних учителів, а коли один веде цілу групу лекцій по методу можливої концентрації; тим-то у перших класах бажано не більш як 2–3 учителі. Кожен учитель не може забувати, що він весь час, кожну хвилину вчить і виховує дітей, й виклад його, його метод навчання мусить йти вкупі з інтелектом і етикою дитини. Звісно жадних кар, ані нагород не повинно бути. Як і усе нове, така українська школа викличе багато суперечок, незгоди й т. ін. Виростаючи серед несприятливих за для усякої національної роботи обставин, вона на перші часи матиме мало допомоги в суспільстві. От через що бажано щоб вона, як і багато європейських нових шкіл, виростала не в місті, а в здоровому степовому повітрі, щоб це був інтернат, коло якого згуртувалися-б справді ідейні педагоги, що присвятили цьому ділу своє життя, віддали йому найкращі скарби своєї душі. І тоді там, випробувавши найкращі сучасні методи, вони справді виробили-б сталі, корисні, поступові принципи й засоби нової української школи, майбутньої школи! Але час іде й народ, що не має своєї школи, попасає задніх! Йому замкнено двері до пишного розвитку своїх культурних сил, він засуджений на пригноблене становище, на постійне вживання чужого хліба; живе він не по своїй живій думці, а чужим розумом. Такому народові, який не має своєї школи й не дбає по неї, призначені економічні злидні й культурна смерть. Ось через що сучасним гаслом усякого свідомого українця мусить бути завдання: рідна школа на Україні [7, с. 39].

Сьогодні гуманістичні, особистісно-орієнтовані підходи до навчання прийшли на зміну авторитарно-дисциплінарної моделі. Цьому сприяли думки і погляди наших вітчизняних педагогів, в тому числі С. Русової.

Впровадження інтерактивних технологій у навчально-виховний процес загальноосвітньої школи ставить перед нами проблему підготовки вчителів таким чином, щоб вони не просто володіли даними технологіями, а були майстрами своєї справи. Тільки у майстра народжується майстер.

Інтерактивні технології відповідають вимогам сьогодення у формуванні особистості громадянина України. Вони не є складними, але для їх оволодіння треба прикласти педагогам зусиль. На базі УДПУ імені Павла Тичини діє Центр інноваційних технологій, у якому здійснюється тренінгові підготовка викладачів ВНЗ, директорів шкіл, учителів та всіх бажаючих оволодіти інтерактивними технологіями.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Комар О. А. Модернізація сучасного навчально-виховного процесу / О. А. Комар // Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. Частина І. – К. : Міленіум, 2005. – С. 159–166.

2. Кремень В. Філософія освіти XXI століття / В. Кремень // Шлях освіти. – 2003. – № 2. – С. 2–6.
3. Маловідомі першоджерела української педагогіки (друга половина XIX–XX ст.) : [хрестоматія] / упорядн. : Л. Д. Березовська [та ін.] – К. : Науковий світ, 2003. – 418 с.
4. Народна газета. – 2005. – № 14. – С. 11.
5. Науково-освітній потенціал нації: погляд у XXI століття / Модернізація освіти. Книга третя / авт. кол. : В. Литвин, В. Андрущенко, С. Довгий [та ін.] – К. : Навчальна книга, 2003. – 943 с.
6. Русова Софія. Мемуари. Щоденник. – К. : Поліграф-книга, 2004. – 544 с.
7. Світло. – 1913. – Кн. 5. – С. 33–39.